

ZUMRAD VA QIMMAT ERTAGIDAGI AFORIZMLAR VA IBORALAR

Sattarov A.X.

p.f.n., dotsent

Qodirov Ulug`bek Miraxmad o`g`li

Mustaqil izlanuvchi(PhD)

Namnagan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada o`zbek xalq og`zaki ijodining yorqin namunasi bo`lgan "Zumrad va Qimmat" ertagidagi aforizmlar va iboralar lingvistik, badiiy hamda tarbiyaviy jihatdan keng tahlil qilinadi. Ertak tarkibidagi hikmatli iboralar, xalqona donishmandlik ifodalari hamda ularning semantik va funksional xususiyatlari ochib beriladi. Shuningdek, ushbu aforizmlarning yosh avlod ma`naviy tarbiyasidagi roli, ularning axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi. Maqolada ertak qahramonlari nutqi orqali ifodalangan iboralar tizimli tarzda o`rganilib, ularning mazmuniy qatlamlari tahlil qilinadi.*

**Kalit so`zlar:** *Ertak, aforizm, ibora, folklor, xalq og`zaki ijodi, lingvistika, badiiy tahlil, tarbiya, axloq, obraz, semantika, didaktika*

Аннотация: *В данной научной статье анализируются афоризмы и фразы из сказки «Зумрад ва Киммат», яркого образца узбекского народного фольклора, с лингвистической, художественной и педагогической точек зрения. Раскрываются мудрые фразы, выражения народной мудрости, содержащиеся в сказке, а также их семантические и функциональные особенности. Также научно освещается роль этих афоризмов в духовном воспитании молодого поколения, их значение в формировании нравственных ценностей. В статье систематически изучаются фразы, выраженные в речи героев сказки, и анализируются их содержательные пласты.*

Ключевые слова: *Сказка, афоризм, фраза, фольклор, народный фольклор, лингвистика, художественный анализ, воспитание, мораль, образ, семантика, дидактика*

Abstract: *This scientific article analyzes aphorisms and phrases from the fairy tale "Zumrad va Qimmat", a vivid example of Uzbek folk folklore, from a linguistic, artistic and educational perspective. Wise phrases, expressions of folk wisdom contained in the fairy tale, as well as their semantic and functional features are revealed. Also, the role of these aphorisms in the spiritual education of the younger generation, their importance in the formation of moral values is scientifically highlighted. The article systematically studies the phrases expressed through the speech of fairy tale heroes and analyzes their content layers.*

Keywords: *Fairy tale, aphorism, phrase, folklore, folk folklore, linguistics, artistic analysis, education, morality, image, semantics, didactics*

KIRISH

O‘zbek xalq og‘zaki ijodi — bu xalqning asrlar davomida to‘plagan hayotiy tajribasi, donishmandligi va estetik qarashlarini o‘zida mujassam etgan noyob ma‘naviy merosdir. Ushbu meros tarkibida ertaklar alohida o‘rin tutadi. Ertaklar nafaqat bolalar uchun qiziqarli voqealar yig‘indisi, balki katta ma‘naviy va tarbiyaviy maktab hamdir.

“Zumrad va Qimmat” ertagi xalq orasida keng tarqalgan bo‘lib, unda insoniy fazilatlar, axloqiy me‘yorlar va hayotiy haqiqatlar badiiy obrazlar orqali ifodalangan. Ayniqsa, ertak tarkibidagi aforizmlar va iboralar xalq tafakkurining mahsuli sifatida alohida e‘tiborga loyiqdir.

Aforizmlar qisqa, lo‘nda, ammo chuqur mazmunga ega bo‘lib, ular orqali muayyan hayotiy qonuniyatlar ifodalanadi. Ushbu ertakda aforizmlar bevosita shaklda emas, balki voqealar rivoji, obrazlar harakati va dialoglar orqali bilvosita ifodalanadi. Shu jihatdan ularni tahlil qilish folklorshunoslik va adabiyotshunoslik uchun muhimdir.

ASOSIY QISM

1. Aforizm va ibora tushunchasining nazariy asoslari

Aforizm — bu umumlashtirilgan hayotiy tajribani ifodalovchi, qisqa va lo‘nda shaklda bayon etilgan hikmatli fikrdir. Ibora esa ko‘proq til birligi sifatida ma‘lum bir obrazli ma‘noni ifodalaydi.

Folklor asarlarida aforizmlar ko‘pincha quyidagi shakllarda uchraydi:

- maqolga yaqin iboralar
- obrazli ifodalar
- qahramonlar nutqidagi umumlashtirilgan fikrlar
- voqea orqali berilgan xulosa

“Zumrad va Qimmat” ertagida aynan shu ko‘rinishdagi aforizmlar ustunlik qiladi.

2. Ertakdagi asosiy g‘oyalar va ularning aforizmlar orqali ifodasi

Ertakning asosiy g‘oyasi — yaxshilik va yomonlik o‘rtasidagi kurashdir. Bu g‘oya quyidagi aforistik mazmunlarda ifodalanadi:

1. Yaxshilik mukofotlanadi
2. Yomonlik jazolanadi
3. Halollik va mehnat qadrlanadi
4. Kibr va dangasalik qoralanadi

5. Bu g‘oyalar ertak davomida takror-takror turli vaziyatlarda ochib beriladi va mustahkamlanadi.

3. Obrazlar nutqida aks etgan aforizmlar

Zumrad obrazi

Zumrad — ijobiy qahramon bo‘lib, u quyidagi fazilatlarni mujassam etadi:

- kamtarlik
- mehribonlik

- sabr-toqat
- mehnatsevarlik

Uning har bir harakati quyidagi aforizmni tasdiqlaydi:

☞ Ezgu amal insonni yuksaltiradi.

Zumradning tabiatga, odamlarga va atrof-muhitga bo'lgan munosabati orqali quyidagi iboraviy xulosalar kelib chiqadi:

“Yaxshi so‘z — jon ozig‘i”

“Mehr bergan mehr oladi”

Qimmat obrazi

Qimmat — salbiy obraz bo‘lib, u:

- dangasa
- qo‘pol
- manman
- beparvo

uning xatti-harakatlari quyidagi aforizmni yuzaga chiqaradi:

☞ Yomon fe‘l insonni tubanlikka yetaklaydi.

4. Mehnat konsepsiyasi va uning badiiy ifodasi

Ertakda mehnat markaziy o‘rin egallaydi. Zumradning har bir muvaffaqiyati uning mehnati bilan bog‘liq.

Bu quyidagi aforizmlar orqali ifodalanadi:

“Mehnat qilgan — rohat ko‘radi”

“Harakatda baraka bor”

“Ter to‘kkan odam xor bo‘lmaydi”

Qimmat esa mehnatdan qochgani uchun jazoga duchor bo‘ladi. Bu esa quyidagi xulosani beradi:

☞ Dangasalik — tanazzul sababi.

5. Axloqiy kategoriyalar va iboralar

Ertakda bir nechta muhim axloqiy tushunchalar mavjud:

Halollik

☞ Halol yo‘l — to‘g‘ri yo‘l.

Sabr

☞ Sabr qilgan — g‘alaba qozonadi.

Mehr

☞ Mehr urug‘i yaxshilik hosilini beradi.

Kamtarlik

☞ Kamtarlik insonning haqiqiy bezagidir.

Bu iboralar nafaqat ertak mazmunini boyitadi, balki o‘quvchiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi.

6. Tabiat va ramziy obrazlar orqali berilgan hikmatlar

Ertakda tabiat unsurlari ham muhim rol o'ynaydi. Daraxt, qush, kampir kabi obrazlar ramziy ma'noga ega.

Zumradning tabiatga mehr bilan yondashuvi:

👉 Tabiatga yaxshilik — o'zinga yaxshilik.

Qimmatning beparvoligi esa:

👉 E'tiborsizlik — zarar keltiradi.

Bu orqali inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlik g'oyasi ilgari suriladi.

7. Tarbiyaviy va pedagogik ahamiyati

Mazkur ertakdagi aforizmlar yosh avlod tarbiyasida muhim vosita hisoblanadi.

Ular orqali bolalarda quyidagi fazilatlar shakllanadi:

axloqiy ong

ijtimoiy mas'uliyat

yaxshilikka intilish

yomonlikdan yiroq bo'lish

Ertaklar ayniqsa boshlang'ich ta'limda samarali didaktik vosita sifatida qo'llaniladi.

Namunalar (kengaytirilgan aforizmlar ro'yxati)

1. Yaxshilik qilgan — yaxshilik topadi
2. Yomonlik qilgan — o'z jazosini oladi
3. Mehnat — baxtning kaliti
4. Kamtarlik — inson ziynati
5. Dangasalik — dushman
6. Sabr — najot yo'li
7. Mehr — inson qalbining nuri
8. Halollik — eng katta boylik
9. Yaxshi xulq — insonning ko'zgusi
10. Har kim qilgan ishiga yarasha mukofot oladi
11. Ezgulik hech qachon yo'qolmaydi
12. Yomonlikning oxiri pushaymon
13. Baraka — mehnatda
14. Insonni amal emas, odob ulug'laydi
15. Yaxshi niyat — yaxshi natija

XULOSA

“Zumrad va Qimmat” ertagi xalq donishmandligining yorqin ifodasi bo'lib, undagi aforizmlar va iboralar chuqur falsafiy va tarbiyaviy mazmunga ega. Ushbu ertak orqali yaxshilik va yomonlik, mehnat va dangasalik, kamtarlik va manmanlik kabi tushunchalar sodda, ammo ta'sirchan shaklda yoritiladi.

Aforizmlar ertakning asosiy g'oyasini mustahkamlab, uni o'quvchi ongida chuqur iz qoldiradigan didaktik asarga aylantiradi. Shu bois bu ertakni o'rganish nafaqat adabiy, balki tarbiyaviy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbek xalq ertaklari. – Toshkent: “O‘qituvchi” nashriyoti
2. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. Darslik
3. Adabiyot nazariyasi asoslari
4. Folklorshunoslikka kirish
5. Pedagogika nazariyasi va tarbiya asoslari
6. O‘zbek folklori bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami